

Отримано: 4 грудня 2017 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2017 р.

Прийнято до друку: 22 січня 2018 р.

e-mail: yurii.finikovskiy@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-85-89

Фініковський Ю. Данило Шумук у комуністичному русі на Волині (20-30-ті рр. XX ст.) / Ю. Фініковський // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». – Острог, 2018. – Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. – С. 85–89.

УДК 94 (477.82) «1921/1939(092)Шумук»

Юрій Фініковський

ДАНИЛО ШУМУК У КОМУНІСТИЧНОМУ РУСІ НА ВОЛИНІ (20-30-ТІ РР. XX СТ.)

У статті проаналізовано участь Д.Шумука в діяльності лівих партій та організацій на теренах Волині в 20-30-ті рр. XX ст. Розкрито особливості, основні напрями та методи роботи діяча. Показано роль Д.Шумука у розбудові партійної мережі в межах Любомльського та Ковельського повітів Волинського воєводства. Окремо акцентовано увагу на протидії місцевої польської адміністрації по відношенню до нелегальних прокомуністичних партій.

Ключові слова: Данило Шумук, «Сельроб», КПЗУ, КСМЗУ, партійна робота, Любомльський повіт.

Юрий Финиковский

УЧАСТИЕ ДАНИИЛА ШУМУКА В КОМУНИСТИЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ НА ВОЛЫНИ (20-30-Е ГГ. XX В.)

В статье проанализированы участие Д.Шумука в деятельности коммунистических партий и организаций на территории Волыни в 20-30-е гг. XX в. Раскрыты особенности, основные направления и методы работы деятеля. Показана роль Д.Шумука в развитии партийной сети в пределах Любомльского и Ковельского уездов Волынского воеводства. Отдельно акцентировано внимание на противодействии местной польской администрации по отношению к нелегальным прокоммунистическим партиям.

Ключевые слова: Даниил Шумук, «Сельроб», КПЗУ, КСМЗУ, партийная работа, коммунистическая деятельность, Любомльский уезд.

Yurii Finikovskiy

DANYLO SHUMUK IN THE COMMUNIST MOVEMENT IN VOLHYNIA (20-30'S OF THE TWENTIETH CENTURY)

The article analyzes the participation of D. Shumuk in the activities of communist parties and organizations in the Volhynia region in the 20-30's of the 20th century. The features, main directions and methods of work of the figure are revealed. The role of D. Shumuk in the development of the party network within the limits of Lyubomlsky and Kovel districts of the Volhynia Voivodship is shown. Particular emphasis is placed on countering the local Polish administration in relation to illegal pro-communist parties.

Key words: Danylo Shumuk, «Selrob», CPZU, KSMZU, party work, communist activity, Lyubomlsky county.

Одним з ключових напрямів політики польської влади на Волині у міжвоєнний період була нейтралізація українського суспільно-політичного життя та асиміляція місцевого населення. Такі дискримінаційні дії стали однією із причин активізації тут різних партій та громадських організацій. За словами волинського дослідника Ю.Крамара, на початку 20-х рр. XX ст., у зв'язку із виборами до польського сейму і сенату, їх кількість на теренах Волинського воєводства суттєво збільшується [16, с. 119].

Досить сильними на той час були позиції партій лівого спрямування. До їх числа належали Комуністична партія Західної України (КПЗУ), Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання «Сельроб», Українсько-селянське об'єднання (УСО) та ряд інших, які намагалися функціонувати в межах польської політичної системи. Вказані партії здійснювали тут пропагандистську роботу, скликаючи народні віча, селянські сходи, на яких порушувалися політичні, соціально-економічні та

культурно-освітні проблеми місцевих українців. Нерідкими були також масові акції протесту – мітинги, страйки [17, с. 396].

Активним учасником ліворадикального руху на Волині у 20-30-ті рр. ХХ ст. був Данило Шумук, в майбутньому – український дисидент і політв'язень.

У незначній за обсягом історіографії, присвяченій Д. Шумуку, відсутні спеціальні роботи з цього питання. У наукових розвідках В.Алтухова [1], Я.Антонюка [2], О.Зінкевича [15], В.Овсієнка та І.Рапп [19], О.Остапюка [21], С. Лиса [18], присвяченим різним аспектам діяльності Д.Шумука, вказана проблема окремо не висвітлювалась. Деякі згадки про участь діяча в комуністичному русі на Волині у міжвоєнний період знаходимо у передмовях до його книг-спогадів [30; 31; 32]. Таким чином, недостатнє висвітлення питання в науковій літературі ще більше підсилює її актуальність.

Джерельну базу роботи становлять матеріали Державного архіву Волинської області, Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України, архів Д.Шумука в Любомльському краєзнавчому музеї (м. Любомль, Волинська обл.).

Таким чином, автор має на меті з'ясувати місце і роль Данила Шумука у процесах організації та функціонуванні лівих політичних партій на теренах Волині в 20-30-ті рр. ХХ ст.

Данило Шумук народився 28 грудня 1914 року в с. Боремщина Володимир-Волинського повіту Волинської губернії у селянській родині [22, с. 8]. З раннього дитинства малий хлопець допомагав рідним у господарстві – випасав корів, коней, доглядав за пасікою та садом [29, с. 4].

У 1923-1929 роках Данило навчався в початковій школі с. Підгородно Любомльського повіту. Особливе зацікавлення він демонстрував до окремих гуманітарних і природничих наук, багато читав [4, с. 31-32].

Великий вплив у той час на Данила мав рідний брат Антін. Ще працюючи в Москві на залізниці, він захопився комуністичними ідеями [23, с. 8]. Повернувшись у рідне село, А.Шумук заснував тут осередок партії «Сельроб», організував у власному домі громадську читальню, випишував газети і журнали для місцевого населення [20, с. 8-9].

Будучи постійним учасником зборів місцевих активістів «Сельробу», Данило рано захопився комуністичними ідеями [21, с. 358]. Перший політичний досвід він здобув напередодні виборів до польського сейму та сенату в 1928 році. «Одним із методів боротьби за свої ідеї та переконання для нас була боротьба з іншими проявами пропагандистської роботи. Нерідко, перед виборами, я скликав своїх хлопців-однолітків і разом з ними зривав польські агітки та плакати, наклеюючи на їх місце нашу агітацію», – писав він пізніше у власних спогадах [4, с. 32].

Великою активністю позначились дії Д.Шумука в самі дні виборів у березні 1928 року. Про ці події він згадував: «У неділю рано-вранці в день виборів я скликав своїх юнаків, і роздав їм по сотні сельробівських номерків, а тоді розвів їх і розставив по всіх стежках і дорогах, які вели до виборчої дільниці, щоб вони роздали ті номерки виборцям. Вручаючи кожному неграмотному чи малограмотному номерок вони пояснювали, що якщо ці номерки спустять в урну, то податки в селі знизять наполовину й узагалі жити селянам стане далеко легше...» [4, с. 33 – 34].

Незважаючи на відхід брата Антіна від політики, постійний тиск зі сторони повітовою поліцією, юний Данило продовжував займатись партійною роботою. Напередодні позачергових виборів до польського сейму та сенату в 1930 році він налагодив контакти із кандидатом у депутати від «Сельробу» Миколою Хімчином [4, с. 50 – 51]. На адресу молодого активіста останній організував виписку газет та журналу «Вікна» з м. Львів.

Розповсюджуючи ліворадикальну пресу та агітаційні матеріали, Д. Шумук звернув на себе увагу керівників Ковельського окружного комітету партії «Сельроб». Восени 1931 року з ним зустрічався голова комітету Петро Оксенюк і дав доручення організувати повітовий комітет партії на Любомльщині [9, арк. 6 – 7]. «Це мене так окрило і надало мені такої наснаги, що я всі святкові й вихідні дні використовував на мандри по селах Любомльського повіту, – згадував Д.Шумук. – Читачі лівої прокомуністичної преси в кожному селі були мені знайомі, отже, до них я передусім і звернувся в справі організації повітового комітету Сельробу...» [32, с. 17 – 18].

19 січня 1932 року в с. Нудиче Любомльського повіту були скликані перші повітові збори активістів «Сельробу», на яких обговорено політичне становище краю, обрано керівництво комітету, накреслено план його діяльності [4, с. 55].

Під час зборів Д. Шумука було призначено керівником відділу пропаганди. «За організаційну роботу партії Сельроб я взявся із всією душею, віддаючи тій справі всі хвилини свого вільного часу.

По всіх сусідніх селах Любомльського повіту я організував сільські комітети Сельробу», – писав він у своїх спогадах [4, с. 55].

Згідно повідомлення повітової поліції, практично за два місяці діяльності комітету в більшості сіл повіту були організовані місцеві осередки партії, продовжувалося розповсюдження партійних видань «Сельроб», «Сила», «Наша земля» [9, арк. 7].

Разом з тим, активна діяльність членів «Сельробу» постійно перебувала в полі зору місцевих органів влади [25, арк. 1-2]. Польська поліція неодноразово розганяла організаційні збори партії та застосовувала штрафні санкції до її членів, а також і тих, хто випишував ліворадикальну пресу [31, с. 54].

Активна партійна робота Д.Шумука в межах Любомльського і Ковельського повітів Волинського воєводства згодом була помічена зі сторони керівництва місцевих комітетів Комуністичної партії Західної України.

У червні 1932 р. у с. Хворостів Любомльського повіту відбулася зустріч активіста із членами КПЗУ Степаном Заголюком та Тимошем Кавецьким [4, с. 56-57]. У ході розмови останні запропонували Д.Шумуку передати справи по лінії «Сельробу» іншим членам, а самому організувати на Любомльщині підпільний комітет комсомолу [24, с. 49]. Сам він так згадував про ті події: «Я був безмежно радий з того, що мені довіряють і доручають таку серйозну і відповідальну роботу, одначе я сказав, що мені треба насамперед самому добре вивчити програму та статут комуністичної партії і вступити в її ряди, а тоді вже організувати районні комітети... Мені здавалося, що нарешті я знайшов суть, справжній зміст життя, і я почував себе безмежно щасливим» [31, с. 21-22].

Згідно з пізнішими свідченнями Д.Шумука, наданими в ході досудового слідства, 20 червня 1932 р. в урочищі «Смолин», між селами Скиби і Машів Любомльського повіту, відбулася перша районна комсомольська конференція [11, арк. 32]. На ній було прийнято рішення про створення Любомльського районного комітету Комуністичної спілки молоді Західної України [23, с. 8], а самого Данила обрано його секретарем. З метою конспірації новопризначеному керівнику надали псевдо «Ліщина» [11, арк. 33].

Уже 27 липня 1932 р. поблизу с. Боремщина Д.Шумук зніціював комсомольську конференцію, на якій видав присутнім активістам директиви організувати підрахунок кількості членів організації «Союз стрілецький» та осадників у повіті для подальшої боротьби з ними [11, арк. 32]. На наступних зборах, які відбулись 14 серпня, Д.Шумук перебирає ці обов'язки на себе [11, арк. 56], очевидно, будучи незадоволеним діями соратників.

Згодом були скликані підпільні комсомольські збори біля с. Почапи Любомльського повіту, на яких новопризначений секретар розповів про діяльність комітету в окрузі [24, с. 49]. Тоді ж він отримав інструкції щодо створення комсомольського осередку в с. Боремщина, що і було зроблено згодом [6, арк. 34].

Окрім вирішення організаційних питань та розбудови партійної мережі, керівництво КПЗУ на Волині вимагало від підконтрольних партій та організацій активних форм боротьби з місцевою владою. Так, на початку 30-х рр. ХХ ст. в Любомльському та Ковельському повітах лівими партіями організовано ряд антиподаткових, антиярмаркових та антишкільних акцій. Частими також були так звані саботажні акції – підпал майна, пошкодження телеграфних ліній тощо.

3 вересня 1932 р., на черговій партійній конференції в с. Хворостів Любомльського повіту, Д.Шумук отримав завдання від члена КПЗУ С.Заголюка влаштувати в селах повіту антиподаткові та антишкільні акції [11, арк. 32]. Окрім цього, активісту була надана вказівка організувати мережу молодіжних осередків прихильників КСМЗУ.

Активна діяльність, якій, за словами Д.Шумука, він «віддавав весь свій вільний час, усі сили і хист», не залишалася непоміченою зі сторони польської поліції. Вбачаючи неефективність методу тиску на родичів юнака, вона вдавалася до більш радикальних дій. Так, 30 липня 1932 р. уперше за свою політичну діяльність Д.Шумук був арештований на дві доби постерунком поліції с. Городно [4, с. 61]. 26 вересня 1932 р. за підозрою у зв'язках з КПЗУ його разом з іншими однопартійцями А. Сацюком та Я.Шицем заарештувала повітова поліція [9, арк. 6 – 7]. Практично в той же час польська влада заборонила діяльність партії «Сельроб» та закрила всі її видання на теренах своєї держави.

Під час проведення домашнього обшуку жодних речей, що вказували б на приналежність Д.Шумука до прокомуністичних організацій, виявлено не було [9, арк. 9].

Натомість, під час допиту затриманий зізнався слідчому П. Молюсу, що з весни 1931 до вересня 1932 р. входив до «Сельробу», мав її програму, розповсюджував підпільну пресу [9, арк. 6]. Згідно постанови слідчого від 28 вересня 1932 р., Д. Шумука було ув'язнено терміном на два місяці [9, арк. 22]. Однак через відсутність доказів, 15 жовтня арештованого було звільнено.

Повернувшись додому, Д.Шумук на деякий час відходить від підпільної роботи. Однак, згідно інформації повітової поліції, уже 10 грудня 1932 р., під час зустрічі з однопартійцем Г. Власюком, він сплатив членський внесок, а також взяв участь у районній партійній конференції в с. Скиби Любомльського повіту [11, арк. 32].

Протягом січня-березня 1933 р. Д.Шумук брав участь в більшості партійних конференцій у повіті [11, арк. 34 – 35]. На проведених зборах у с. Хворостів, Скиби, Боремщина, Руда Любомльського повіту він отримав завдання проводити в населених пунктах округи антиподаткові, антишарваркові та антишкільні акції, розповсюдив серед членів комітету комуністичні газети «Известия», проводив інструктажі присутнім по веденню агітаційної роботи [11, арк. 32].

Згідно з донесенням любомльського повітового старости волинському воеводі, в березні 1933 р. за організації членів КПЗУ у с. Боремщина, Підгородно, Куснище проведено ряд страйків і мітингів [23, с. 8].

У квітні 1933 р. разом з іншими членами комсомолу Д.Шумук брав участь в мітингах-протестах на всіх дорогах, які вели в м. Любомль, з метою підвищення цін на сільськогосподарські товари [12, арк. 6]. 30 квітня, у зв'язку з підозрою у співпраці з комуністичними партіями, активіст був арештований на один місяць ув'язнення [11, арк. 56].

Після звільнення, у травні-червні 1933 року Данило Шумук був учасником більшості партійних зборів і конференцій в с. Хворостів, Боремщина Любомльського повіту, с. Новосілки Ковельського повіту, сприяв організаційному зміцненню місцевих осередків ліворадикальних організацій (зокрема, МОДРу), проводив по селах антиподаткові та антипродовольчі мітинги [12, арк. 6].

Перебуваючи в полі зору польської поліції та через підозру у співпраці з повітовою поліцією члена РК КСМЗУ І. Криласа, Данило Шумук виступив з пропозицією ліквідувати Любомльський районний комітет комсомолу [11, арк. 32], що і було виконано згодом.

Згідно з пізнішими свідченнями Д.Шумука, в той час партійним керівництвом було надано розпорядження створити на теренах Любомльщини ще один районний комітет комсомолу. 2 серпня 1933 р., поблизу с. Почапи Любомльського повіту, були скликані чергові збори, на яких проголошено утворення Почапського районного комітету Комуністичної спілки молоді Західної України [2, с. 723].

Згідно рішення зборів, новоутворений комітет поширив свою діяльність на села Боремщина, Бик, Кіззя, Почапи, Головно Любомльського повіту [11, арк. 33]. Данила Шумука було обрано секретарем Почапського РК КСМЗУ і тоді ж надано псевдо «Петрушин» [11, арк. 56]. До складу комітету увійшли Я. Маткобожик, І.Димарчук, Х.Романюк [11, арк. 34].

У листопаді-грудні 1933 р. молодий активіст читав пропагандистські лекції в містечку Маційов Ковельського повіту, розповсюджував комуністичні відозви, листівки, прокламації, проводив ряд партійних зборів. Після арешту свого соратника Тимоша Кавецького від 22 листопада 1933 р. він деякий час очолював Почапський та Сьомацький РК КСМЗУ [11, арк. 34].

8 січня 1934 р. Д.Шумук організував партійні збори в с. Почапи, де роздав присутнім Я. Маткобожу та І.Димарчуку комуністичні відозви та закликав присутніх долучатись до організації страйків та мітингів проти польської адміністрації [11, арк. 34].

На межі 1933-1934 рр. польська поліція здійснила низку арештів у Любомльському повіті за фактом ведення комуністичної діяльності на його теренах [11, арк. 32].

Д.Шумука, як уже знаного члена комуністичного підпілля, арештували одного із перших [25, арк. 1 – 2]. Про це він згадував: «На Водохреща, вночі з 19 на 20 січня польська поліція заарештувала мене п'ятий раз. Обшук робили дуже довго, але нічого не знайшли. Цього разу мені ще в хаті наклали наручники...» [31, с. 69 – 70].

Арешти односельчан викликали хвилю протестів у місцевого населення [13, арк. 5]. Згідно інформації поліцейського Владислава Куцяка, повітового слідчого Петра Молюса та сільського солтиса Миколи Дубія, наданої в досудовому слідстві, «в протесті брали участь 40-50 місцевих жителів, які обзивали супроводжуючих, кидали в них каміння, штахети, цеглу, сніг та лід...» [7, арк. 3]. Усього за цим фактом було арештовано 10 осіб та заведено окрему кримінальну справу [13].

Заарештованого Д.Шумука було доставлено в повітовий відділ поліції у м. Любомль [12, арк. 7]. Відмовившись співпрацювати із слідчим Ю.Ангельським, він був підданий катуванням [32, с. 33 – 34]. Очевидно, що під дією таких методів ув'язнений зізнався в своїх переконаннях, організації селянських страйків, розповсюдженні комуністичної літератури тощо [12, арк. 7].

Після проведення слідчих дій Д. Шумука перевели до Ковельської в'язниці [14, арк. 11]. Після винесення вироку Луцьким окружним судом перебував в ув'язненні у м. Ломжа та Білосток (Польща).

Таким чином, Данило Шумук був активним учасником комуністичного руху на Волині в 20-30-ті рр. ХХ ст. Ще в юнацькі роки він включився в діяльність легальної партії «Сельроб», займався агітаційною роботою, розбудовою її осередків. Деякий час перебував на чолі районних комітетів Комуністичної спілки молоді Західної України в межах Любомльського та Ковельського повітів. Неодноразово організовував масові акції, протести проти місцевої польської влади. З огляду на нелегальну партійну роботу часто заарештовувався польською поліцією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алтухов В. Слово про Данила Шумука. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т.42. Донецьк. 2016. С. 43-56.
2. Антонюк Я. Д. Шумук. *Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955)*. Торонто; Львів. 2014. С. 723-724.
3. Бобир А. Тюремний «хрест». *Україна Молода*. 2010. 3 серпня. С. 12-13.
4. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України. Ф.202. Архів Д.Л.Шумука. Спогади. 89 с.
5. Державний архів Волинської обл. (Держархів Волинської обл.). Ф.191. Оп.1. Спр. 352. 204 арк.
6. Держархів Волинської обл. Ф.191. Оп.1. Спр.352а. 262 арк.
7. Держархів Волинської обл. Ф.191. Оп.3. Спр.353а. 332 арк.
8. Держархів Волинської обл. Ф.191. Оп.1. Спр. 453. 203 арк.
9. Держархів Волинської обл. Ф.216. Оп.3. Спр.75. 42 арк.
10. Держархів Волинської обл. Ф.216. Оп.3. Спр.135. 178 арк.
11. Держархів Волинської обл. Ф. 216. Оп.3. Спр. 206. 143 арк.
12. Держархів Волинської обл. Ф. 216. Оп.3. Спр. 207. 92 арк.
13. Держархів Волинської обл. Ф. 216. Оп.3. Спр. 1073. 67 арк.
14. Держархів Волинської обл. Ф.281. Оп.1. Спр. 3. 262 арк.
15. Зінкевич О. Шумук Данило. *Енциклопедія українознавства*. Львів. 2000. Т.10. С. 3906-3907.
16. Крамар Ю. Українсько-польські взаємовідносини на Волині у міжвоєнний період (за матеріалами Державного архіву Волинської області). *Архіви України*. 2013. № 3. С.115-126.
17. Кучерепа М. Західне Полісся у міжвоєнний період (1921-1939). *Західне Полісся. Історія та культура*. Луцьк, 2012. С.342 – 411.
18. Лис С. 100 років від дня народження Д.Л.Шумука (1914-2004). *Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2014 рік*. Луцьк. 2013. С. 203-208.
19. Овсієнко В. Рапп І. Данило Лаврентійович Шумук. *Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР*. Т.1. Україна. Частина 2. Харків, 2006. С. 841-844.
20. Ольховський І. Лицар честі. *Українська газета*. 2004. № 22. С.1, 8-9.
21. Остапчук О. Данило Шумук. Людина-легенда, яку знає увесь світ. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії Волині*. Луцьк. 2009. Вип. 30. С. 357-362.
22. Стех Я. Майже половина життя в ув'язненні. *Наше Слово*. 2004. 30 листопада. №48. С. 8.
23. Тима П. «Я був той комуніст, що сидів у тюрмі, а не той, що саджав до неї інших». *Наше Слово*. 2004. 7 листопада. №28. С. 8.
24. Фініковський Ю. Становлення особистості Данила Шумука: дитячі та юнацькі роки (1914-1934). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2017. Вип. 26. С.47-53.
25. Шумук Д. Автобіографія: [Машинопис]. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №НДФ-3317. 2 арк.
26. Шумук Д. Виступ: [Машинопис]. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №КДФ-5321. 3 арк.
27. Шумук Д. Звернення до членів Гельсінської комісії: [Машинопис]. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №КДФ-5285. 4 арк.
28. Шумук Д. Комуністичне словоблудство. *Українське слово* (Париж). 1991. 12 травня. С. 2.
29. Шумук Д. Моя рідна умираюча Боремщина. *Українські Вісті* (Детройт). 1994. 25 грудня. С.4.
30. Шумук Д. За східним обрієм: Спомини. Париж; Балтимор, 1974. 447 с.
31. Шумук Д. Пережите й передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921-1981). Детройт, 1983. 536 с.
32. Шумук Д. Пережите й передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921-1981). Київ, 1998. 431 с.
33. Шумук Данило. *Рух опору в Україні: 1960 – 1990. Енциклопедичний довідник*. Київ, 2012. С. 822–824.
34. Шумук Д. *Українська Гельсінська група. 1978-1982: документи і матеріали*. Торонто; Балтимор, 1983. С. 942-958.